

Devalueringen og handelens liberalisering

Af Kristian Møller¹⁾

Den økonomiske atombombeeksplosion i september kom ikke uventet, men ramte alligevel en temmelig uforberedt verden. Endnu svæver atomskyen over eksplosionsområdet og hindrer præcise iagttagelser; det er derfor vanskeligt at sige noget eksakt om de umiddelbare virkninger af devalueringen, og spekulationer på længere sigt må givetvis bygge på ret hypotetiske forudsætninger. Særlig handicappet er en tidsskriftartikel, hvor ordene ikke lever døgnfluens korte liv, men hvor tidsintervallet mellem produktion og konsum er så stort, at forudsætningerne i mellemtiden totalt kan ændres og gøre ræsonnementerne interesseløse.

Et væld af spørgsmål har devalueringen fremkaldt. Man spørger således: Vil devalueringen fremskynde genopbygningsprocessen eller forsinke den; vil den virke fremmende på ophævelsen af restriktionerne, eller betyder den et tilbageslag. Økonomerne svarer hertil: »Spørg politikerne«, og fra politisk hold får man højst forskellige oplysninger. Umiddelbart efter devalueringen erklærede finansministeren i en radiotale til det danske folk: »Der er ingen grund til at tro, at devalueringen vil standse genopbygningen — tværtimod vil den give os muligheder for at fuldføre den«. »Land og Folk« udtrykte sine synspunkter på det samme spørgsmål således: »Hensigten med valutanedskæringen er at vælte den amerikanske krise over på de europæiske folk at plyndre folk til skjorten for at stive den vaklende kapitalisme af og gøre den kapitalistiske verden til en oprustet fattiggård«. Fra konservativt hold sagde folketingsmand Aksel Møller: »(Devalueringen er) en beslutning, der vil mærkes på levestandarden i hele det danske folk — uden til den at kunne knytte håbet om en lykkeligere fremtid«, og statsministeren erklærede i sin åbning af finanslovdebatten: »(Devalueringen har) muliggjort en fortsættelse af den fremskridtslinie, som i de sidste år har kendetegnet dansk økonomi og erhvervsliv«.

Så forskelligt bedømmes devalueringen, og det er økonomernes op-

¹⁾ Direktør, lektor ved Handelshøjskolen, cand. polit.

Devalueringen og handelens liberalisering

Af Kristian Møller¹⁾

Den økonomiske atombombeksplosion i september kom ikke uventet, men ramte alligevel en temmelig uforberedt verden. Endnu svæver atomskyen over eksplosionsområdet og hindrer præcise iagttagelser; det er derfor vanskeligt at sige noget eksakt om de umiddelbare virkninger af devalueringen, og spekulationer på længere sigt må givetvis bygge på ret hypotetiske forudsætninger. Særlig handicappet er en tidsskriftartikel, hvor ordene ikke lever døgnfluens korte liv, men hvor tidsintervallet mellem produktion og konsum er så stort, at forudsætningerne i mellemtiden totalt kan ændres og gøre ræsonnementerne interesseløse.

Et væld af spørgsmål har devalueringen fremkaldt. Man spørger således: Vil devalueringen fremskynde genopbygningsprocessen eller forsinke den; vil den virke fremmende på ophævelsen af restriktionerne, eller betyder den et tilbageslag. Økonomerne svarer hertil: »Spørg politikerne«, og fra politisk hold får man højst forskellige oplysninger. Umiddelbart efter devalueringen erklærede finansministeren i en radiotale til det danske folk: »Der er ingen grund til at tro, at devalueringen vil standse genopbygningen — tværtimod vil den give os muligheder for at fuldføre den«. »Land og Folk« udtrykte sine synspunkter på det samme spørgsmål således: »Hensigten med valutanedskæringen er at vælte den amerikanske krise over på de europæiske folk at plyndre folk til skjorten for at stive den vaklende kapitalisme af og gøre den kapitalistiske verden til en oprustet fattiggård«. Fra konservativt hold sagde folketingsmand Aksel Møller: »(Devalueringen er) en beslutning, der vil mærkes på levestandarden i hele det danske folk — uden til den at kunne knytte håbet om en lykkeligere fremtid«, og statsministeren erklærede i sin åbning af finanslovdebatten: »(Devalueringen har) muliggjort en fortsættelse af den fremskridtslinie, som i de sidste år har kendetegnet dansk økonomi og erhvervsliv«.

Så forskelligt bedømmes devalueringen, og det er økonomernes op-

¹⁾ Direktør, lektor ved Handelshøjskolen, cand. polit.

gave at rede ud, under hvilke forudsætninger devalueringens konsekvenser vil give den ene eller den anden part medhold.

En stor del af diskussionen om devalueringen har været temmelig ufrugtbar, idet man har drøftet, hvorvidt Danmark burde have fulgt sterling. Hertil kan der kort siges, at, således som problemet blev stillet op, var der i virkeligheden intet valg. De lande, der devaluerede 30 %, modtog knap 70 % af den danske eksport og de delvis devaluerende lande yderligere 15 %. Da eksportinteresserne ofte — og vel i særlig grad i Danmark — er knyttet til bestemte politisk stærke erhverv, medens importinteresserne er mere spredt, var udfaldet givet. Men selv om man næppe kan kritisere resultatet, kan der i høj grad være grund til at anke over formen. Allererst må det understreges, at devalueringen betød svigten af de internationale idealer. Rigtignok blev International Monetary Fund underrettet om de respektive landes beslutninger nogle få timer, før nyheden publiceredes, og fondens bestyrelse fik på denne måde mulighed for at give devalueringen sin formelle sanktion. Imidlertid står der i fondens statutter, at medlemmerne skal godtgøre, at en valutakursændring er nødvendig for at korrigere en fundamental uligevægt. En sådan kan vel næppe konstateres med så kort varsel en søndag eftermiddag, og at man netop skulle komme til 30 % over hele linien, turde være ret ejendommeligt. De lande, der har devalueret mindre end 30 %, har i hvert fald tilsyneladende udvist konstruktiv tankevirksomhed, idet man ikke tør forvente, at det er fonden, der har haft mulighed for at være retningsgivende i så henseende.

Var der tale om svigten af de internationale principper, må man også med sorg konstatere, at de nordiske lande i forvirringen glemte det højt besungne nordiske fællesskab. Der var faktisk her en enestående mulighed for en nordisk manifestering; lejligheden blev dog forpasset, idet de tre lande traf deres beslutninger uden at rådspørge hinanden, medens det eneste naturlige havde været, om landene i fællesskab havde fremsat en erklæring om, at Danmark, Norge og Sverige havde besluttet at opretholde deres møntsorters indbyrdes kurs, men devaluere med 30 % i forhold til dollar.

Også baggrunden for devalueringen har været diskuteret vidt og bredt, og det kan derfor ikke undgås, at der i det følgende vil blive gentaget en del af de synspunkter, der har været ført i marken. Det er imidlertid nødvendigt at sige noget om fortiden, hvis man vil forsøge at forlænge udviklingslinien ind i fremtiden. Trods de tilfældigheder, der har været medbestemmende for devalueringens gennem-

lørelse, er der naturligvis en nøje forbindelse mellem de økonomiske kræfter, der fremkaldte devalueringen, og det øjeblikkelige kompleks af økonomiske faktorer, hvori devalueringen selv indgår som et led.

Ofte er man tilbøjelig til at betragte dollarmangelen som et moderne fænomen i den økonomiske historie. Dette er dog ikke rigtigt; allerede i 1880'erne fik Europa det første forvarsel om den kommende ændring af verdens økonomiske magtbalance. Det billige amerikanske korn, der hjulpet af de faldende fragsatser strømmede ind over Europas grænser, tvang de europæiske lande til at tage stilling til det amerikanske omkostningsniveau. Kun få lande, f. eks. Danmark, akcepterede det amerikanske omkostningsniveau for korn. De fleste lande forhøjede toldsatsene og fjernede sig herved fra det amerikanske prisniveau. På det industrielle område havde Europa endnu en tid lang førerskabet, men den amerikanske industri vandt i kraft af sit store hjemmemarked ind på Europa, og de to verdenskrige fremskyndede i høj grad denne udvikling. Resultatet er nu blevet, at U.S.A. er Europa overlegen på praktisk talt alle produktionsområder. Hertil ville Adam Smith have sagt, at selv om U. S. A. er overlegen på alle punkter, er det ingen forklaring på dollarmangelen, da de to områder udmærket kan samhandle, idet Europa fortrinsvis eksporterer de varer, hvor det er relativt mindst underlegen, og importerer de varer, hvor U. S. A. er mest overlegen. Det hele er blot et spørgsmål om tilpasning af omkostningsniveau eller valutakurser. Vanskeligheden har imidlertid været den, at den europæiske omkostningsstruktur har erhvervet en til alderen svarende stivhed og derfor ikke har været i stand til at sænke sig i takt med U. S. A.s stigende overlegenhed. Hertil kommer, at U. S. A. gennem sin toldpolitik skærpede vanskelighederne for de europæiske varers konkurrenceevne på det amerikanske marked. I 1939 udgjorde tolden således ikke mindre end 48 % af de toldpligtige varers værdi. Ydermere var U. S. A. på sin side tilbøjelig til at følge spillets regler og undlod at føre den kreditudvidelsespolitik, som bør være en naturlig konsekvens af et permanent stort eksportoverskud. I årene 1919—39 havde U. S. A. et samlet overskud på 10 milliarder dollar, der især gav sig udtryk i en fortsat koncentration af verdensguldforrådet i U. S. A.

Oversigten side 68 illustrerer den europæiske betalingsbalance for den sidste verdenskrig. Der var allerede da et stort underskud på handelsbalancen overfor U. S. A., der dog delvis kompenseredes gennem de øvrige indtægter på betalingsbalancen. Overskuddet overfor den øvrige verden udlignede imidlertid nettounderskuddet.

1938¹⁾
(milliarder dollar)

	U. S. A.	Øvrige verden	Ialt
Europas import (fob)	1.3	4.2	5.5
Europas eksport (fob)	0.6	3.1	3.7
Handelsbalance	÷ 0.7	÷ 1.1	÷ 1.8
Renter, transport etc. (netto)	0.3	1.5	1.8
Ialt	÷ 0.4	0.4	0

I 1948 var skævheden betydelig større. Handelsbalancen overfor U. S. A. havde betydelig forværret sig. De øvrige indtægter var gået stærkt ned, og samhandelen med den øvrige verden viste ligeledes en negativ saldo. Dollarmangelen, der hidtil havde været kamoufleret af indtægterne fra den øvrige verden, trådte nu frem i fuld belysning.

1948¹⁾
(milliarder dollar)

	U. S. A.	Øvrige verden	Ialt
Europas import (fob)	4.8	10.0	14.8
Europas eksport (fob)	1.1	7.5	8.6
Handelsbalance	÷ 3.7	÷ 2.5	÷ 6.2
Renter, transport etc. (netto)	0.1	0.5	0.6
Ialt:	÷ 3.6	÷ 2.0	÷ 5.6

En særlig interesse knytter sig til studiet af U. S. A.s betalingsbalance. Hvorledes har handelsbalancen udviklet sig i de senere år, og hvorledes er betalingerne for eksportoverskuddet blevet erlagt. Dette er illustreret nedenfor.

U. S. A.s betalingsbalance²⁾
(milliarder dollar)

	1946	1947	1948	Ialt
Import + tjenesteydelser	7.2	8.5	10.5	26.2
Eksport + tjenesteydelser	15.0	19.8	16.8	51.6
Overskud:	7.8	11.3	6.3	25.4
Udlignet ved:				
Kreditter og investeringer	3.1	4.6	1.8	9.5
Gaver	2.9	2.4	4.4	9.7
Til internationale institutioner	—	0.8	0.4	1.2
Køb af guld	0.7	2.8	1.5	5.0
Køb af andre aktiver	1.3	1.7	0.7	2.3
Ialt	8.0	12.3	7.4	27.7
Difference	0.2	1.0	1.1	2.3

¹⁾ Tabellerne er hentet fra Economic Survey of Europe in 1948, pag. 112.

²⁾ Tallene bearbejdet efter oplysninger i Federal Reserve Bulletin 1949, pag. 481.

I de tre efterkrigsår havde U. S. A. altså et samlet eksportoverskud på 25 milliarder dollar. Heraf var knap 10 milliarder ydet som kreditter eller investeringer, 10 milliarder var gaver, dels fra private og dels Marshallhjælp etc., 1.2 milliard er bidrag til Den Internationale Bank og Internationale Lånefond, og endelig er der købt guld for 5 milliarder og andre aktiver (bl. a. reduktion af tilgodehavender i U. S. A.) for ca. 2 milliarder. Det er indlysende, at en sådan tingenes tilstand er uholdbar i det lange løb; i U. S. A. er man klar over det, og heri kan vi også være enige fra et europæisk synspunkt. Teoretisk er der naturligvis intet i vejen for, at mereksporten fortsat finansieres over gavekontoen, men at Marshallhjælpen fra at være socialhjælp til det trængende Europa skulle gå hen at blive aldersrente til gamle udslidte kulturnationer, er næppe sandsynligt. Guldimporten har også sin naturlige begrænsning, de nævnte tre års tilvækst til U. S. A.s guldreserver oversliger i hvert fald guldproduktionen i samme tidsrum, og de europæiske guldreserver er snart bortset fra Svejts nede på et niveau, hvor tandlæger og guldsmede vil protestere mod yderligere formindskelse. Tilbage er der en fortsat gældsættelse, et alternativ som man af mange grunde må finde utilfredsstillende.

Den sidste krig har i høj grad anfægtet Storbritanniens position som verdensbank. Den konvertering af sterling til dollar, der tidligere kunne ske i London i kraft af Storbritanniens stilling som internationalt handelscentrum, er for tiden udelukket. Det europæiske dollarproblem, der tidligere løstes i London, administreres nu gennem Marshallhjælpen, en udvej der som antydnet kun kan være af midlertidig karakter; men trods Storbritanniens ændrede magtposition udgør det dog stadig Europas forpost overfor dollarområdet, og de europæiske dollarvanskeligheder koncentrerer sig derfor i særlig grad i England. Devalueringen var altså ikke et specifikt engelsk problem, der skyldtes, at England havde uorden i sine finanser, men må ses i videre perspektiv. Det danske ordsprog om, at når bonden har penge, har alle penge, kan oversættes til europæisk og udtrykkes således, at når Storbritannien har dollar, har det øvrige Europa også dollar. Den akutte situation, som tvang Storbritannien til at devaluere, hang sammen med, at året 1949 udviklede sig i faretruende retning med hensyn til de engelske guld- og valutaeserver. Den 1. juli androg sterlingområdets guld- og dollarreserver 400 mill. £, men dollarunderskuddet i de foregående måneder havde gennemgående andraget 50 mill. £ pr. måned, og selv om størstedelen heraf dækkedes af Marshallhjælp, var det dog indenfor synsvidde, hvornår reserverne var fuldstændig op-

spist, medmindre en afgørende vending indtraf. De specielle årsager til det kraftige fald var navnlig to, nemlig nedgang i dollarindtægterne hidrørende fra salg af råvarer til U.S.A. fra Dominions og svigtende indtægter ved salg af færdigvarer til U.S.A. fra Storbritannien. Sterlingområdet dollarindtægter koncentrerer i en dollarpulje i London, og de to største bidragsydere er Indien og Malaja, der tilsammen leverer ca. 40% af puljens dollarindtægter. Storbritannien bidrager selv med godt 20%. De vigtigste eksportvarer til U.S.A. fra det britiske verdensrige er gummi, jute, uld, kakao, kaffe og the, der dækker ca. halvdelen af eksporten. I 1949 formindskede U.S.A. imidlertid sine køb af disse råvarer, hvad der stod i forbindelse med det omslag af højkonjunktoren, der så småt var begyndt at vise sig. Den mindskede efterspørgsel førte ydermere til prisfald, hvad der yderligere reducerede dollarindtægterne. Storbritanniens egen eksport til U.S.A. faldt i årets første måneder med ca. en trediedel sammenlignet med tilsvarende periode 1948. Dette ses nedenfor.

Britisk eksport til U.S.A.
(mill. £)

	8 mdr. 1948	8 mdr. 1949
Spiritus	6.1	6.2
Maskiner etc.	6.2	4.4
Tekstil o. l.	8.4	6.8
Motorkøretøjer	6.8	3.4
Diverse	16.4	12.1
Total:	43.9	32.9

Bileksporten gik ned til en trediedel, og det eneste område, hvor eksporten holdt sig, var spiritusgruppen, hvor den skotske whisky udgjorde hovedbestanddelen, idet U.S.A. aftager ikke mindre end 90% af den samlede eksport af skotsk whisky. Trods energiske udtalelser om det modsatte måtte Stafford Cripps så hin søndag kundgøre for det let chokerede imperium, at sterlingen måtte nedskrives for at give eksporten forøgede konkurrencemuligheder indenfor dollarområdet.

Og hermed er vi nået til kardinalpunktet: Devalueringens mulighed for at fremkalde en strømkentring i handelsforholdet mellem U.S.A. og de europæiske lande. Man må imidlertid straks gøre sig klart, at det er en opgave af uhyre format at tilvejebringe noget i retning af ligevægt i vareomsætningen med dollarområdet. Adskillige gange er der fra Marshalladministrationens side blevet udtalt som målsætning,

at der senest i 1952 skal være tilvejebragt ligevægt i betalingsforholdet mellem U.S.A. og Europa. Men efterhånden som dette tidspunkt nærmer sig, kommer det dog til at stå mere og mere tydeligt, at den vekslen man her har udstedt, ikke kan ventes at blive indfriet.¹⁾

Hvilken kraftanstrengelse de enkelte lande i Europa skal gøre for at nå målet: Ligevægt på handelsbalancen overfor U.S.A., illustreres med al ønskelig tydelighed af følgende oversigt, der angiver, hvor stor en del de europæiske lande var i stand til at dække af importen fra U.S.A. i 1938 og 1948 ved hjælp af deres eksport til dette land.

<i>Eksport til U.S.A. : import fra U.S.A.</i>		
	1938	1948/49
	%	%
Storbritannien	27	36
Danmark	18	12
Norge	46	29
Sverige	64	46
Belgien	55	39
Holland	42	11
Frankrig	39	14
Italien	73	16
Svejts	80	49

Oversigten viser navnlig to ting, for det første at vi var betydelig nærmere en ligevægtstilstand i 1938 end i 1948, for det andet at Storbritannien er det eneste af landene, der har forbedret sin handelsbalance. Det vil imidlertid umiddelbart fremgå af tallene, at en tilvejebringelse af handelsforholdet 1 : 1 må betyde enten en meget drastisk importnedskæring fra U.S.A. eller en eksportforøgelse af et omfang, der hører hjemme i utopiens verden.

Bortset fra Holland er Danmark det land, der står lavest på dollar-rangstigen, og Danmark er formentlig også et af de lande, der vil have

¹⁾ Professor Jørgen Pedersen udtalte det optimistiske synspunkt i Nationaløkonomisk Forening den 26/1 1949 (Natøk. T. 1949, pag. 29): »Den megen tale om, at det ikke er muligt for Europa at fjerne dollarunderskuddet, er helt urimelig. De europæiske lande kan selvfølgelig indrette deres økonomi således, at der uden importregulering kan opnås ligevægt også overfor dollarområdet, det vil ske ganske af sig selv, når fri prisdannelse er etableret . . .«. Anderledes så kontorchef Bartels på sagen (Natøk. T. 1949, pag. 147): »Der turde dog være grund til at understrege, at den målsætning, der synes at optage både organisationen i Paris og amerikanerne, nemlig tilvejebringelse af ligevægt i betalingsforholdet til Amerika under frie forhold og uden amerikansk hjælp, ikke er den lykkeligste, thi det må i praksis anses for udelukket, selv hvis de europæiske valutaer søges nærmere tilpasset til dollar, at tilvejebringe denne ligevægt under frie forhold i en overskuelig fremtid . . .«. Og hertil sluttede Marshallorganisationen i Paris sig: »If it was at one time our belief that Europe was making such speedy recovery that viability could be achieved in 1952, we must now admit that this hope was illusory«.

sværest ved at gøre sig gældende på det amerikanske marked. Langtidsprogrammet har lagt hovedvægten på en forøgelse af den animalske eksport til dollarområdet, men den hidtidige udvikling stemmer ikke til optimisme.

Dansk eksport til dollarområdet.
(mill. kr.)

	Faktisk 1948	Forventet 1952-53
Smør	36	173
Ost	3	38
Kød og flæsk	2	43
Ægprodukter	0	5
Andre fødevarer	9	86
Industrivarer	48	125
Ialt:	98	470

To forhold forværrer udsigterne for en femdobling, for det første at der i tallene for smøreksperten i 1948 indgik en ekstraordinær smøreliverance til Canada for 27 mill. kr., for det andet at mængderne efter devalueringen forudsat uforandret pris i danske kroner skal øges med 44% for at hjembringe de tilsigtede dollarindtægter.

Danmarks dollarproblem er derfor afhængig af, om dets hovedaftagere og herunder specielt England bliver i stand til at løse deres dollarproblemer, således at vi kan få omvekslet en del af vor bløde valuta til hård valuta. Kampen om de amerikanske dollar skal i virkeligheden ikke udkæmpes i selve U.S.A., men i overvejende grad på de oversøiske markeder. Her er det, at devalueringen skal vise sine eksportfremmende virkninger og gøre de europæiske varer konkurrencedygtige overfor de amerikanske. Det stærkt industrialiserede Europa har sit naturlige afsætningsmarked i de i industriel henseende mindre udviklede lande, der til gengæld kan levere råvarer til Europas industri og landbrug. Spørgsmålet er da, om U.S.A. vil akceptere devalueringens konsekvenser og finde sig i at overlade en del af sine oversøiske markeder til de europæiske industrivarer eller ikke vil godtage den tingenes tilstand, som det selv har været drivfjederen til. Hvis U.S.A. vil opfatte den forstærkede konkurrence som valutadumping, er der kun et kort skridt til, at også U.S.A. devaluerer dollaren, og hermed er enhver form for fornuft i devalueringstanken bortvejret.

Vil devalueringen medføre en øget liberalisering af den internationale handel, eller vil indgrebene overfor samhandelen tværtimod vokse i styrke, idet man finder det nødvendigt med magt at tvinge handelen

ind i bestemte baner? Til dette spørgsmål må svares, at det først er nødvendigt at klargøre problemstillingen. Selve den målsætning, der ligger i, at man tilstræber ligevægt overfor U.S.A., harmonerer i og for sig dårligt med de liberalistiske ideer, idet man herigennem knæsetter det tosidede handelsprincip. Denne udvikling kan altså ikke siges at være ønskværdig, for så vidt som den er i modstrid med det almindelige ønske om den størst mulige flersidighed i den internationale vareomsætning. En sådan balance vil næppe kunne etableres uden yderligere indgreb. Problemet bør da også lægges op på en anden måde, idet man spørger, om devalueringen har øget mulighederne for at lempe de herskende handelsrestriktioner; det vil atter sige, om devalueringen har skabt basis for større ligevægt på betalingsbalancen. En sådan ligevægtstilstand må netop være kriteriet for, at man kan skride til lempelse af indgrebene overfor den udenlandske vareomsætning. Man taler undertiden om, at en bestemt valutakurs er en ligevægtskurs, såfremt der ved denne kan tilvejebringes ligevægt på betalingsbalancen, forudsat dog at der ikke er handelsrestriktioner. Vanskelighederne i den nuværende situation forstærkes af, at der foruden ligevægt på betalingsbalancen som helhed kræves ligevægt på dollarbalancen. Der kan således være to ligevægtskurser, der dog burde tendere mod at falde sammen, efterhånden som samtlige lande ophæver handels- og betalingsrestriktionerne. I det følgende taler vi derfor om betalingsbalancen som helhed.

En teoretisk analyse af devalueringens indflydelse på betalingsbalancen vanskeliggøres i nogen grad af den omstændighed, at størstedelen af den økonomiske litteratur om devaluering omhandler det bestemte forhold, at et enkelt land devaluerer i forhold til omverdenen, og ud fra enkle præmisser opstilles komplicerede matematiske formler til belysning af betalingsbalancens forandringer. Alt dette er stort set værdiløst, når det gælder om at tilvejebringe klarhed over det her foreliggende problem. Det er nemlig ikke Danmark, der har foretaget en ensidig handling, medens den øvrige verden er uberørt, tværtimod, landene kan opdeles i tre grupper. For det første den gruppe, hvortil Danmark hører, og som har devalueret med ca. 30%, dernæst en gruppe af lande med U.S.A. i spidsen, som ikke har devalueret, og endelig en blandet gruppe, der har devalueret, men med forskellige procentsatser. Da det formodes bekendt, hvorledes landene fordeler sig på disse grupper, er det formentlig overflødigt at nævne de enkelte landes placering. Der skal blot anføres, at gruppen med 30% devaluering repræsenterer godt en trediedel af verdenshandelen, den delvis

devaluerende gruppe ca. en femtedel og de ikke devaluerende lande knap halvdelen.

Dette, at import og eksport fordeler sig ujævnt på de tre grupper, gør det sværere at overse virkningerne af devalueringen og umuliggør ethvert forsøg på generalisering. Lad os tænke os et land A, hvis hele import kommer fra dollarområdet, medens hele eksporten går til sterlingområdet. I dette tilfælde vil vareomsætningen med uforandrede mængder og priser i udenlandsk valuta betyde, at landet må betale mere for sin indførsel, men får det samme beløb som tidligere hjem for udførslen. Devalueringen har altså haft en overordentlig ugunstig indflydelse på landets betalingsbalance. For land B er det modsatte tilfældet, hele eksporten går til dollarområdet, medens importen kommer fra sterlingområdet. Under samme forudsætninger vil udførslen indbringe 44% mere, medens indførslen er uforandret i værdi; denne situation er således særdeles gunstig. Disse to eksempler repræsenterer de teoretiske yderpunkter, og spørgsmålet er så, hvorledes de enkelte lande placerer sig i forhold til disse punkter. Til belysning af Danmarks stilling er der i den grafiske fremstilling fig. 1 vist, hvorledes Danmarks månedlige import og eksport på grundlag af handelsstatistikken i de første 8 måneder af 1949 fordeler sig mellem de tre områder. Vi opstiller foreløbig den forudsætning, at de omsatte varemængder holdes konstant, og at der kun opstår prisstigninger, der er hidført af de foretagne valutakursændringer. De skraverede felter angiver værdiforøgelsen målt i kroner af såvel import som eksport vedrørende områderne, der ikke har eller kun delvis har devalueret. Endelig er yderst til højre angivet betalingsbalancen før og efter devalueringen. Dette meget forenklede billede af virkeligheden illustrerer tydeligt det forhold, at Danmark befinder sig i en stilling, der ligger nærmest land A, altså det ugunstige tilfælde. Til trods for de teoretiske forudsætninger, der er opstillet, er det dog muligt at drage den praktiske konklusion, at på kort sigt må devalueringen betyde en væsentlig forringelse af vor betalingsbalance, såvel dollarbalancen som betalingsbalancen som helhed.

Underskuddet, der pr. måned i indeværende år har andraget 86 mill. kr., skulle altså under de angivne forudsætninger uden omlægning af handelens placeringer forøges med 39 mill. eller med 45%. Tilsvarende regnestykker kan laves for de øvrige lande, og resultaterne vil blive forskellige alt efter handelens struktur.

Det foregående har vist devalueringens øjeblikkelige påvirkning af betalingsbalancen, en indflydelse der ikke kan motivere lempelse af

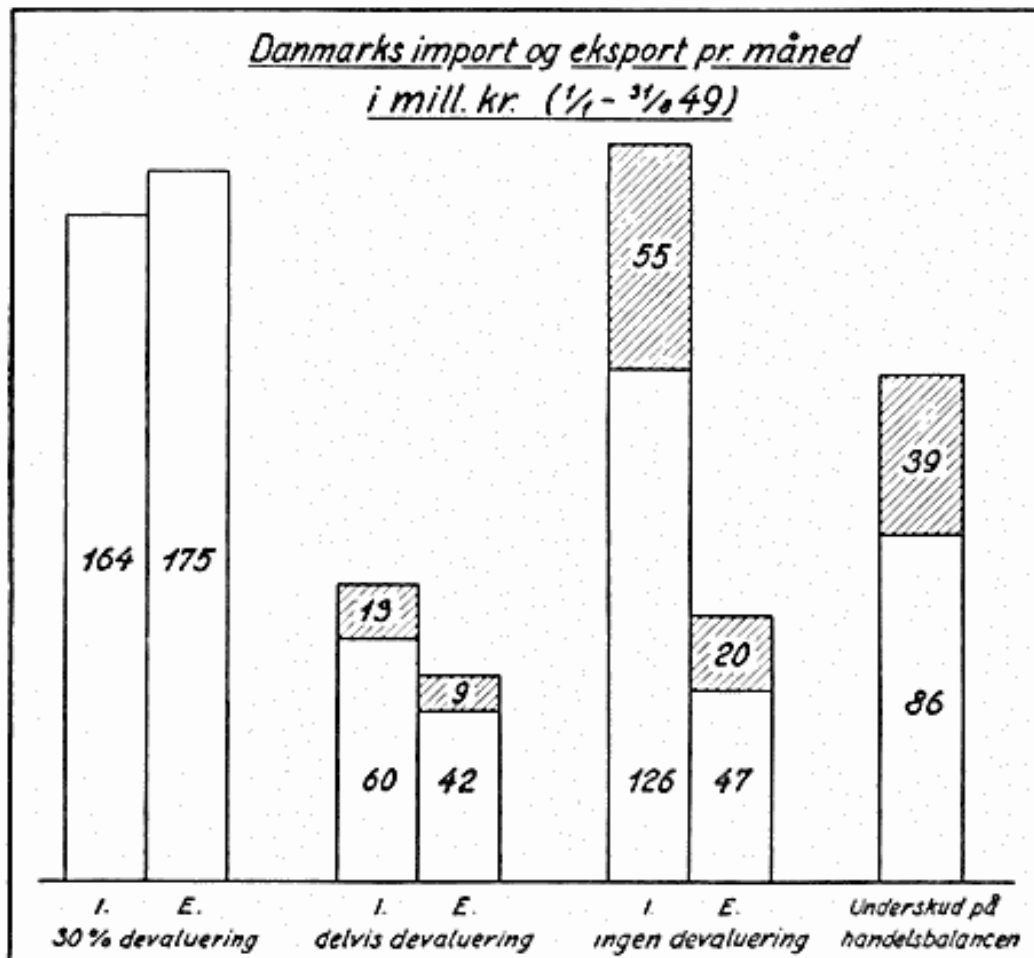

Fig. 1

restriktionerne, tværtimod. Det er dog kun en øjebliksbetragtning, ideen med devaluering er jo den dobbeltsidige dels at formindske efterspørgslen efter dollar ved omlægning af samhandelen til sterlingområdet, dels at øge udbudet af dollar gennem større eksport til dollarområdet. Tegningen fig. 2 illustrerer det første af disse formål; ordinataksen angiver forholdet mellem pris i dollar på dollarvarer og pris i pund på sterlingvarer, og ud ad abscisseaksen afsættes varemængderne.

Ved en bestemt vekselkurs I er alle varerne på linien ab konkurrencedygtige overfor sterlingvarerne og sælges fra dollarområdet til sterlingområdet, hvorimod varerne ud over b købes i pund. En devaluering medfører en sænkning af den vandrette linie til position II, og varemængden indskrænkes til ac, idet varerne bc₁ ikke længere er konkurrencedygtige. Imidlertid reducerer dollarområdet sine priser,

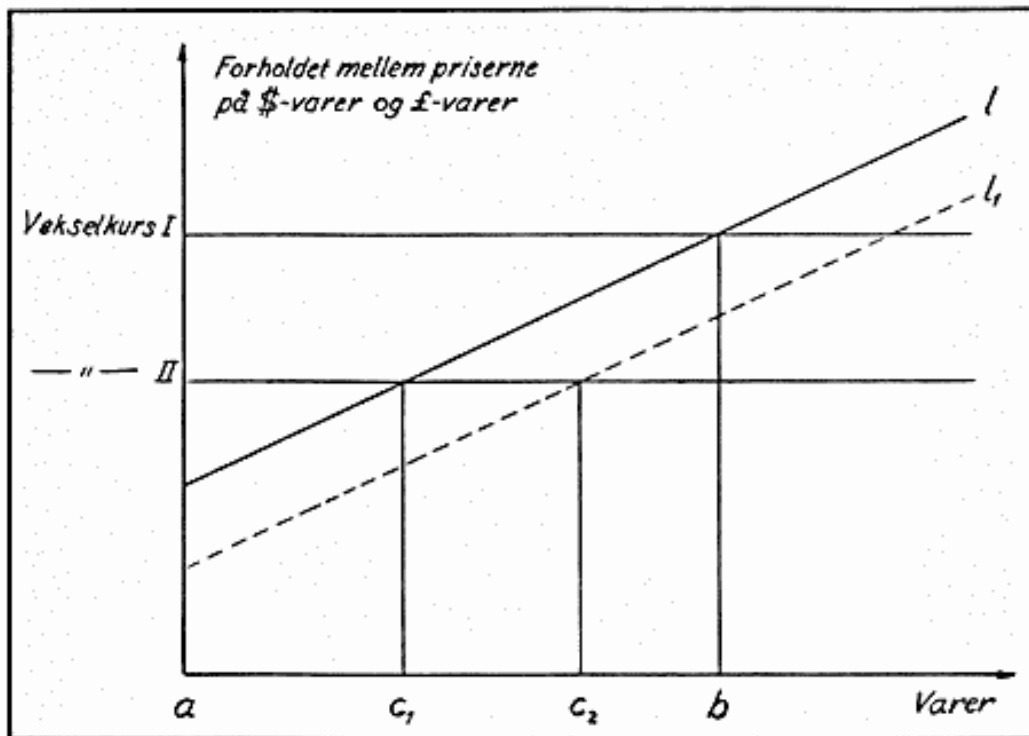

Fig. 2

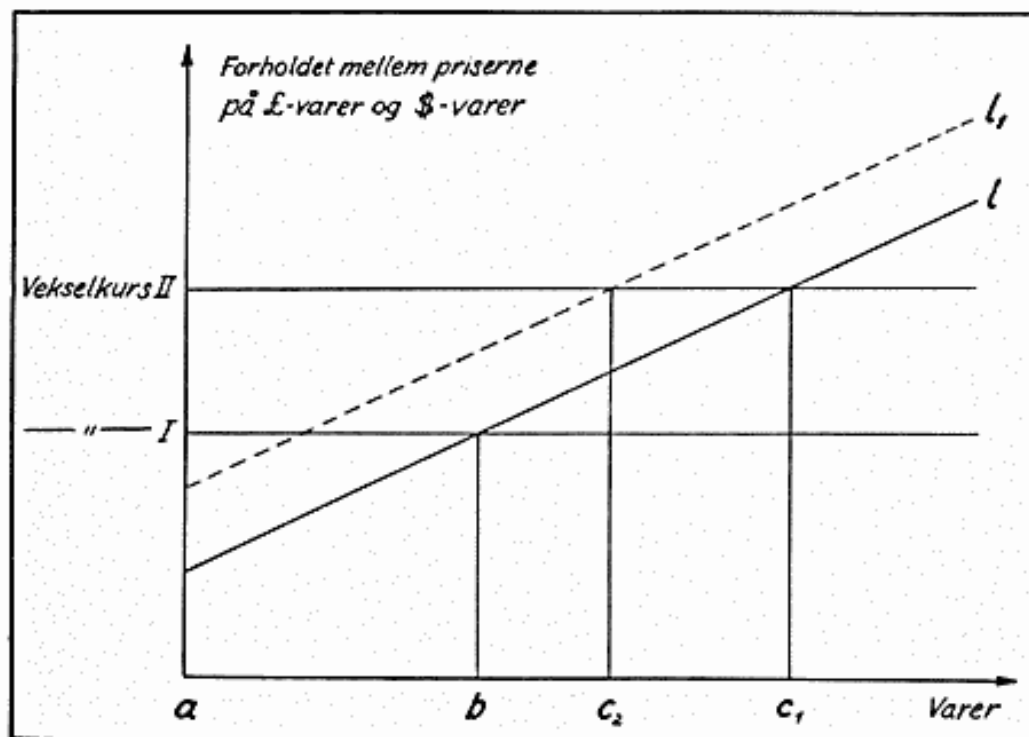

Fig. 3

hvilket er angivet ved den punkterede linie, og dette forskyder igen konkurrenceforholdet, således at der nu kan afsættes varemængden ac_2 fra dollarområdet.

Det samme billede blot med omvendt fortegn ses i figur 3.

Her udtrykker ordinaten relationerne mellem pris i pund på sterlingvarer og pris i dollar på dollarvarer. Ved vekselkurs I er varerne ab billigst i pund og sælges til dollarområdet, den nye vekselkurs II ændrer konkurrenceforholdet, og ac_1 kan nu sælges fra sterlingområdet til dollarområdet. Priserne stiger i sterlingområdet, og eksporten indskrænkes i anden omgang til ac_2 .

Disse skematiske fremstillinger af handelsomlægningen er gået ud fra, at prisrelationerne var den afgørende faktor, og siger ikke noget om efterspørgsels- og udbudselasticiteterne. I sellers-market ville l-kurven på strækningen mellem b og c_1 være meget stejl, og ændringen af prisforholdet ville altså have haft ringe indflydelse på forskydningen i varemængderne. I det nuværende buyers-market har devalueringen større muligheder for at påvirke afsætningen.¹⁾

Spørgsmålet er imidlertid, hvilken pristrykkende indflydelse på dollarmarkedet en forøgelse af eksporten fra sterlingområdet har. En forbedring af dollarindtægterne forudsætter, at der sker en betydelig eksportforøgelse, og resultatet er altså betinget af, at der fra dollarområdet er en relativ elastisk efterspørgsel efter europæiske varer. Lad os f. eks. antage, at den eksporterede mængde forøges med 20%, medens prisen kun falder med 10% (målt i dollar). I så fald sker der en indtægtsforøgelse i dollar, idet eksportværdien stiger med $90/100 \times 120/100 = 8\%$. Omvendt formindsker de devaluerende lande indkøbene i dollarområdet. Problemet er, i hvilket omfang dette virker trykkende på dollarprisen. Der kan næppe være nogen tvivl om, at prisen ikke påvirkes syndrerligt heraf. Man må formode, at der er tale om et forholdsvis elastisk udbud. Formindsker de europæiske lande deres køb i dollarområdet med f. eks. 20%, og dette trykker dollarprisen med 5%, reduceres valutaudgiften med $95/100 \times 80/100 = 24\%$. Vi kan heretter stille et forholdsvis simpelt regnestykke op. Forholdet mellem de devaluerende landes import fra og eksport til U.S.A. er i runde tal 100 : 25. Idet vi går ud fra dette forhold, opstiller vi side 78 i kolonne 1 en handelsbalance udtrykt i indekstal, der udviser et underskud på 75. I kolonne 2 ser vi handelsbalancen umiddelbart efter devalueringen. Importen er blevet fordyret og repræsenterer nu 144

¹⁾ Jfr. Gelling i Natok. T. 1949, pag. 98, og Nørregård Rasmussen i Økonomi og Politik 1949, pag. 133.

eksporten 36, og underskuddet er således steget til 108. Idet vi benytter de ovenfor anførte elasticitetseksempler, får vi en ny handelsbalance, hvor importen er reduceret med 24 % og eksporten forøget med 8 %, og underskuddet er nu 70.

Indekstal.

	1	2	3
Import fra dollarområde	100	144	109
Eksport til dollarområde	25	36	39
Underskud:	75	108	70

Der er således sket en lille forbedring af handelsbalancen, men denne udvikling har krævet store ofre fra de devaluerende landes side, idet de har formindsket importen med 20 % og forøget eksporten med samme procentbeløb. Disse taleksempler er formentlig til trods for, at de bygger på mere eller mindre tilfældige forudsætninger, mere illustrerende end et kompliceret formelapparat, der alligevel måtte operere ud fra lige så vilkårligt valgte forudsætninger. Resultaterne synes altså at pege i retning af, at de problemer, de europæiske lande står overfor, er større end sædvanligvis antaget.

I det foregående er der kun talt om prisreaktionerne på dollarmarkederne som følge af sterlinglandenes omlægninger af eksport og import. En meget vigtig faktor er imidlertid, hvorledes priserne i sterlingområdet influeres af devalueringen. Vi har allerede nævnt, at de importerede dollarvarer umiddelbart stiger 44 %. Jo større andel dollarvarerne andrager af importen desto større prisstigning, og jo større udenrigshandelen er i forhold til det samlede nationalprodukt, desto stærkere påvirkning sker der af det indenlandske prisniveau. For Danmarks vedkommende kan der foretages en lille regneoperation på grundlag af tallene i figur 1. De i figuren angivne tal for den samlede udenrigsomsætning før og efter devalueringen repræsenterer en gennemsnitlig prisstigning på ca. 16 %. Hertil svarer en kronenedskæring på 13—14 %, der altså kan tages som udtryk for kronens gennemsnitlige værdiforringelse med den sammensætning af udenrigshandelen, der er gældende i øjeblikket.

Tallene giver også en antydning af, hvorledes import- og eksportpristallet vil udvikle sig i de kommende måneder. Sammenlignes forskydningerne i importværdierne for sig, kommer man til en stigning på ca. 20 %, medens eksportværdierne kun er steget med ca. 10 %. Dette betyder en forringelse af vore »terms of trade« overfor udlandet. Siden efteråret 1947 har bytteforholdet mellem danske og udenlandske varer været relativt gunstigt (med 1935 som sammenligningsbasis).

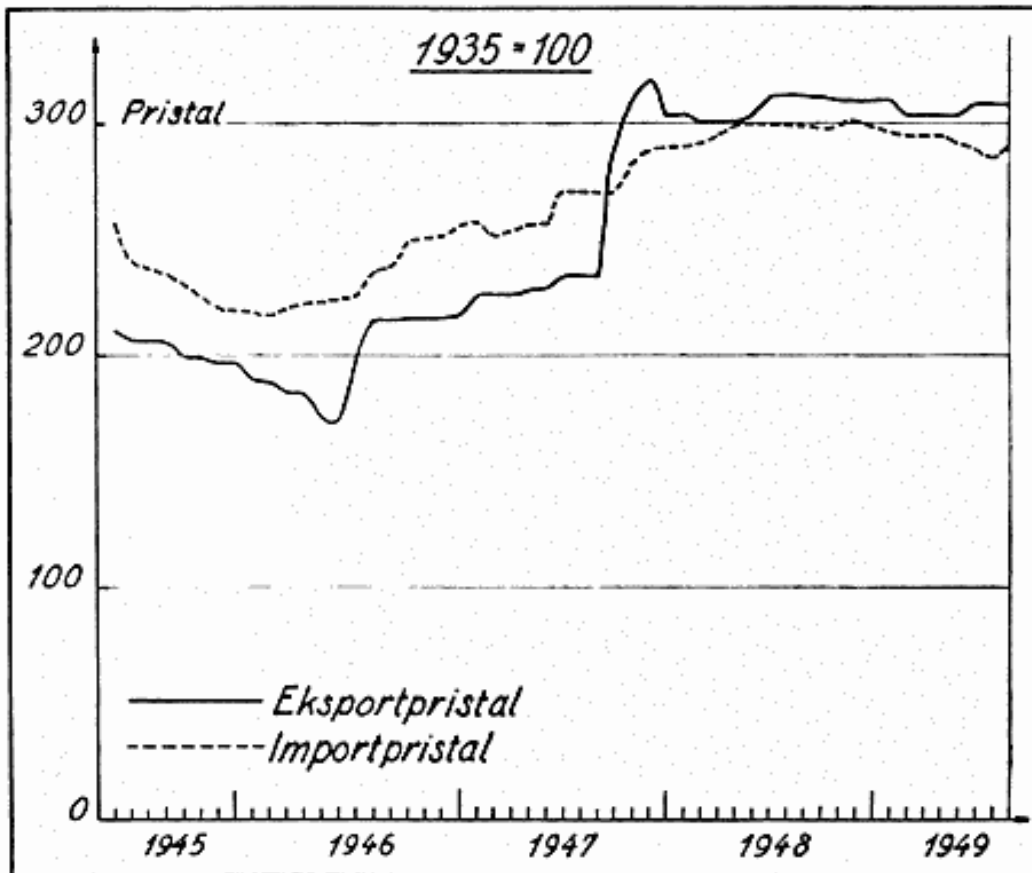

Fig. 4

Dette må nu snart ophøre, importprisindekset vil i løbet af kort tid være på højde med og antagelig stige op over eksportindekset. Forholdet mellem de to pristal er vist ovenfor (fig. 4). Man bemærker, at importpriskurvens faldende tendens i september 1949 er afbrudt og afløst af en stigning på 5 points¹⁾.

Hvormeget vil det hjemlige prisniveau påvirkes af prisstigningen på de varer, der omsættes med udlandet? Atter kan vi tage vor tilflugt til et summarisk regnestykke med de foran anførte 16 % som udgangspunkt. For Danmarks vedkommende andrager udenrigshandelen ca. en fjerdedel af det samlede nationalprodukt; en fjerdedel af de 16 % er 4 %, som således skulle udtrykke devalueringens umiddelbare og direkte påvirkning på prisniveauet.

Hertil kommer imidlertid de indirekte virkninger, der er vanskeligere at indkalkulere, men som muligvis vil vise sig at overstige de

¹⁾ Importpristallet for november var 294 mod 285 i august; eksportpristallet var 295 i november mod 308 i august. Intervallet er altså indsnævret fra 23 til 1 point, til denne udvikling — uafhængig af devalueringen — kan de nye englandspriser fra 1. oktober også bidrage.

direkte. Blandt de indirekte virkninger er der nogle, der formindsker tendensen til prisstigning, og nogle der forstærker den.

- 1) To ting kan modvirke den danske prisstigning:
 - a) Et fald i dollarpriserne, hvad enten det skyldes formindsket efterspørgsel fra de devaluerende lande eller en almindelig konjunkturedgang.
 - b) Omlægning af handelen bort fra det fordyrede dollarområde til sterlingområdet.
- 2) To ting forstærker den danske prisstigning:
 - a) Prisstigninger i de devaluerende lande, og
 - b) Indre påvirkninger hidrørende fra den hjemlige indkomststrøm.

ad 1.

Naturligvis vil devalueringen udøve et vist tryk på de amerikanske varer; spørgsmålet er blot, om dette pres er af væsentlig betydning. I betragtning af, at U. S. A.s eksport til Europa i 1948 kun udgjorde 2 % af nationalindtægten, må svingninger indenfor disse 2 % have en begrænset indflydelse på prisudviklingen. Omlægningen af importen til blødvalutalande afsvækker virkningen af den forhøjede dollarkurs, men priserne på de varer, der er flyttet, må dog alt andet lige være højere end priserne i dollar før devalueringen.

ad 2.

Prisændringerne indenfor de devaluerende lande har allerede fremkaldt adskillige overraskelser. En række råvarer på det engelske marked har gjort dollarstigningen med til nogen fortrydelse hos Storbritanniens kunder. Fra engelsk side henvises til betydningen af at skabe ligevægt overfor de amerikanske råvarepriser. Economist forklarer om de britiske råvarer, at »their true world price is a matter not merely of cost in devalued sterling but of demand in undervalued dollars«. Hver gang der i Storbritannien bruges 1 kg tin eller bly, må det indkalkuleres i betalingsbalancen som mistet dollarindtægt. Dette synspunkt er naturligvis i god harmoni med det almindelige ønske om at få større sammenhæng mellem priser og produktionsomkostninger landene indbyrdes. Den logiske konsekvens må imidlertid blive en opgivelse af prisdiskrimineringspolitikken. Denne ytrer sig på to måder: dels ved at et land sætter forskellig pris på varen til eksport og til hjemmeforbrug, dels ved at holde forskellige priser over for de forskellige udenlandske markeder. Typisk er prispolitikken for kul¹⁾.

¹⁾ Ec. Survey pag. 108.

Dollar pr. ton 1948	Hjemme- markedspris	Eksportpris
Storbritannien	9—10	14 ½—20
Tyskland	9—11	14 ¼—24
Polen	4—7	7—15

Dog hvilket land tør kaste den første sten; Norge har solgt hvalolie til 160 dollar på hjemmemarkedet og eksporteret til 400 dollar. Danmark har fået en langt højere sukkerpris ved eksport end prisen på hjemmemarkedet o. s. v. Virkningerne bliver i det lange løb uøkonomisk forbrug og investering. Underpris eller subvention for en vare på det ene marked svarer til knaphed og rationering på det andet. Devalueringens formål: at nærme omkostningsniveauerne til hinanden forudsætter derfor en omlægning af den hidtil førte prispolitik.

Når til sidst de anførte betragtninger skal sammenfattes og stilles i relief til problemet den internationale handels liberalisering, må der skelnes mellem virkningerne på kort og på længere sigt. På kort sigt sker der en forringelse af de devaluerende landes betalingsbalancer, og en betydelig international kreditydelse vil være nødvendig, hvis en nedbrydelse af handelsrestriktionerne skal blive mulig. På længere sigt skulle devalueringens positive virkninger kunne spores; devalueringen har formindsket overvurderingen af den europæiske valuta og således fremkaldt en tilnærmelse af købekraften af dollarvaluta og blød valuta. Men det bør understreges, at devalueringen kun er en enkelt faktor blandt de økonomiske og politiske faktorer, der er bestemmende for samhandelens udbygning. Spørgsmålet er, om man er parat til at tage konsekvenserne af devalueringen: om Europa er indstillet på at sænke sin nuværende levestandard, og om U. S. A. er rede til at hæve sin i forvejen høje levestandard. Forsøger Europa gennem forøget indkomstkabelse at tilsløre devalueringens virkninger, fremmes inflationen, forøges omkostningsniveauet, og devalueringen gøres illusorisk. Vil U. S. A. fastholde sine toldsatser, sit importlicenssystem, kort sagt modarbejde Europas bestræbelser for en større eksport til dollarområdet, da vil devalueringen vise sig at være en fiasko.